

תאגיד אנושי-אלוהי

הקורא את העיקר הראשון מי"ג עיקרי האמונה לרמב"ם ללא לימוד המקור עלול להגיע לידי טעות על הבריאה והחירות

שלנו זהו הסדר שבעיקר הראשון ולא כפי שניתן בטעות להבין.

תיאולוגיה בשירות הצבא

לפני שניפרד מבקש אני להוסיף הערה על הסכנה הגדולה מכולן. כדי לעשות זאת הבה נפתח את הלכות תשובה ב"משנה תורה" לרמב"ם. וכך נקרא שם: "דשות לכל אדם תנונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק ודשות בידו ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע ודשות בידו". כפי שהודגש על ידי הרי"ד סולובייצ'יק, בקביעה זאת המצויה באמצע הלכות תשובה (א, ה) מחלק הרמב"ם יחידה זאת לשניים וכך מודגש שהתשובה, יסוד מוצק של המחשבה היהודית לדורותיה, נסמכת על עיקרון בסיסי עוד יותר – הבחירה החופשית, חירות הרצון האנושי.

באותו פרק (הלכה ב) מודגש הרמב"ם את המלחמה התיאולוגית הנטושה על עיקרון זה: "אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם דרוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירבעם". כדי להבין דברים אלה, עלינו לעמוד על המושג "גולם". בהלכות טומאה וטהרה מופיע מושג זה במשמע כלים "שטרים נגמרה מלאכתם", דבר זה מאפשר לרמב"ם להבחין בין "טפשי אומות העולם" – שאצלם שלילת הבחירה החופשית היא חלק מהתיאולוגיה הרשמית והמקובלת, לבין "גולמי בני ישראל" – דהיינו אותם יהודים שעליהם ניתן להחיל את הקטגוריה ההלכתית של הגולם, כלומר אותם יהודים שהשקפת עולמם טרם הבשילה ובטעות הם סבורים שהגזירה האלוהית והעדר הבחירה החופשית הם עיקרון של האמונה היהודית. מילים חכמות אלו של הרמב"ם מלמדות אותנו עד כמה חייבים אנו להיאבק למען הדיון הבסיסי של החירות האנושית!

אני מבקש להעיר ולטעון כיצד אמונה שגויה זו קשורה באופן עמוק לפוליטיקה של האסלאם, ובעיקר לזו של "האשעריה". שני כיוונים עיקריים היו במחשבה האסלאמית: המונותיזם והאשעריה. המונותיזם הייתה קרובה מאוד ליהדות. הקרבה באה לידי ביטוי בייחוד בשני עניינים: האמונה באחדות האל ולוהים ובצדק האלוהי. לא כך האשעריה, שמצאה את הדרך חזרה לאמונות עתיקות והאמינה בגורל הכתוב מראש. עמדת הבללית הייתה תמיד לראות את ההשפעה של הדת על הפוליטיקה, אך ברור היה לי שניתן להצביע גם על הבחון ההפוך – השפעת הפוליטיקה על הדת. לדעתי, האמונה שהאדם נתון תחת שלטון שמימי, ושגורלו כתוב אי שם ויגיע אליו בכל מקרה, היא הדרך היעילה ביותר לשלוט חייל לחיית ללא מורא ומורא ובעצם להדוס את אישיותו. כמאמר הגמרא (בבא מציעא לו, ב) בטרנס (עברי) "מלאך המוות, מה לי כאן, מה לי שם". מבחינתם, לא היו אלה "טפשי אומות העולם" שהנהיגו אמונה זו, אלא הייתה זו אסטרטגיה פוליטית, במודע או מתוך אינטואיציה לא מודעת, שדחפה את הפסילים לשאי הצלחתו. ●

לא מעט סידורי תפילה שונים מצויים בתיבתם. מבקש אני שתלו אותי ונקרא ביחד קטע שאמורים היינו לומר אחרי סיום תפילת שחרית. סוגתי לראשון מ"שלושה עשר העיקרים", שכמו השאר הוא קוצר עובר. עברנו. וכך קוראים אנו שם: "אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". הקטע נתון כולו בדיני. החלק הראשון שלו, המדבר על כך שהעולם נברא בידי הקב"ה, פותח או יותר מובן לי. אך אינני מבין כלל את החלק השני. מה פשרה של הקביעה שהמעשים נעשים כולם על ידי הקב"ה? אני מבקש מכל קוראי להפסיק לכמה רגעים את הקריאה הלאה, ולנסות לנסח את משמעותם של דברים אלו שלא הבנתי.

המעשה ומקור המעשה

אני מתאר לי שרובכם כבר הגבתם בצורה חכמה. וכך חשבתם: לפנינו תרגום קיצוני. עברנו. הבה נקרא את המקור. הנמצאים כולם, בו קיום מציאותם וממנו קיומם. ואל במסכת סנהדרין פרק י' וכך כתוב שם: היסוד הראשון, להאמין מציאות הבורא יתברך. והוא שיש שם נמצא, שלם בכל דרכי המציאות, הוא עילת המציאות. הנמצאים כולם, בו קיום מציאותם וממנו קיומם. ואל יעלה על הלב העדר מציאותו, כי בהעדר מציאותו נתבטל מציאות כל הנמצאים, ולא נשאר נמצא שיתקיים מציאותו, וזה היסוד הראשון מורה עליו הדיבור: אנכי ה' אלהיך. הבה ונסה "לצייר" את היסוד הזה תוך שנסה להפעיל את דמיונו. נתאר לנו שאנו דמויות המכוננות בסרט מופלא. רק דמויות, עד שפתאום אנו עדים למעין צינור מחדר המביא משהו מהמחזקים. הוא מביא מאישה את המחצב המופלא ביותר, את המציאותו אהנו "נמצאים". זה אותו "מחצב", שלהבדיל, ממנו "נברא" העולם. מהיכן מגיע המחצב הזה? ממקור נעלם. יש המכנים אותו האלוהים ויש הקוראים לו "אינסוף". אכן יכולים אנו לקבוע שישנם שני עולמות. באחד מהם אני ודופעל, השני הוא מעבר לי, והוא המקור הנעלם לדרכה ממה שמתרחש בעולם. ועתה נשוב אל ניסוח העיקר הראשון כפי שמופיע בסידור: "הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". "הוא עושה לכל המעשים"? לא כאן עלול הקורא לטעות. יש מעשים שיורדים לעולמו, אך יש מעשים אינספור שהם מעשי אדם. עולמו הוא שיתוף פעולה בין הקב"ה לבין בני האדם. הקב"ה ברא עבודנו עולם ובו "הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". אם תרצו, תרגמו כך: ברא לנו אינספור אפשרויות של מעשים, אך הבחירה מה לממש נשארת בידי האדם. מחק את ה"כל", ואת "לבדו". אחרת אמונה זו עולה להפוך קטסטרופה. ומעתה, בני האדם חייבים לעשות היבט, הדבר מאוד. כי חובת האדם היא לפתח את מה שאלוהים ברא. לדאוג איש לרעהו, לשמור על הבריאה עצמה, ואף לשמור על עצמנו. כל אלו הן משימות

"אנושי הפלגנות הם שביצעו את הטבח". רוצח, אימא. קצב". אני יודעת מה הוא עשה בעבר, היא אומרת, "לא פחות טוב ממך. אבל הגנרל גם הציל את המדינה הזאת מחורבן הרבה פעמים". אף אחד לא מתווכח על זה. "אבל אמא שלך מנסה לומר לך משהו אחר. אני מנסה לספר לך מה הגנרל תכנן לעתיד. הוא היה נותן לך ולחברים הפלסטינים שלך בדיוק מה שאתם רוצים. הוא היה מציל את המדינה הזאת לתמיד. אני יודעת מה היה אמור לקרות אילו רק" היא אומרת, "אילו רק הוא היה חי עכשיו?". אילו רק היה ממשיך. הגנרל התכוון להגיע להסדר של שתי מדינות. הוא עמד לעשות שלום. זו הייתה אמורה להיות החלטה אסטרטגית וקשה לא פחות מציאה למלחמה. השלום היה הפצצה שהגנרל התכוון להנחית" (עמ' 55).

וכך זה נמשך ונמשך. כל שיחה שטחית שניהלתם אי פעם על "המצב" מתומללת ומדוקלמת. הניסיון לנתק את הספר מההקשר הפוליטי, ולהתייחס אליו כאל סתם ספרות, לא מוביל לתוצאה שונה. הקליטאות נשארות קליטאות. היהודים המתאבלת בערבי, מערכת היחסים בין הסוהר והאסיר, סוכן המוסר הבוגדני המתאהב במלצרית, וכן על זו הדרך. הקריאה הדימיתשה משאירה רושם של הרבה כוונות טובות שלא התחברו לשלם הגדול מסך כל חלקיו. בתור ספרות פוליטית יש כאן תפיסה לא מדויקת של המציאות. בתור ספרות לא פוליטית, אין כאן זווית בעלילה או כנפח האדם שהורגות מתבנית שכבר קראנו.

הספר מעלה לזיכרון לא רק את פוקסטרות עתיד הסימבולים הפשטניים, אלא גם יצירה עם נושא מתוחם אחר: לפני כמה שנים שודרה בארץ סדרת דרמה שסיפרה את סיפורו המרגש של צעיר דתי שביקש ללמוד לרקוד. קונפליקט אנושי. קרע לב. לא קיים. צעירים דתיים, שלמעשה אין להם שום בעיה ללמוד לרקוד, צפו בלא מעט תמיהה בדרמה שגרקה על קלישת דמותם. חוסר היכרות עם הסביבה שאתה כתוב עליה יכול להוליך דרמות מניפסטיות ריקות מתוכן.

זה, כנראה, ההסבר לתחום הפער בין הספר הזה לבין "על מה אהנו מדברים כשאנחנו מדברים על אנה פרנק". הדבר הוא בחציבה באמת. אנגלנדר הוא יהודי אמריקאי, וככזה תודעת השואה וזרמת בדיאקאי שלו. כשהוא כותב עליה הוא כותב על תודעה שאת עומקה הוא מכיר היטב. אבל תודעת הסכסוך הישראלי, עבור אנשים שלא חיים אותו, היא נרכשת, מתוכנת, חסרה את הלב הפועם. יהודי ארצות הברית מקבלים אותה דרך פילטרים, בין אם הם צורכים אותה בתקשורת ובין אם הם מובאים לארץ לסיועם מאורגנים. וכשהולכים שוב ושוב באותם שבילים מסומנים, מגיעים שוב ושוב אל אותם המקומות. זו אולי הטרנסיה של הסכסוך המקומי. זו בוראית הבעיה

ארוחת ערב במרכז האדמה

נתן אנגלנדר
מאנגלית: איריס ברעם
כתר ומטר, 2018, 248 עמ'